

NINKOV K. OLGA

A tizedik gyerek

A 80 éves Csernik Attila gyermekirodalmi illusztrációi kapcsán

„Az irodalmat ma is egészen másként látom, nem úgy, mint ahogyan általában az emberek.”

(Csernik Attila)

A gyermekkor és az iskoláztatás időszaka

Jelen írással Csernik Attila képzőművészt köszöntjük 80. születésnapja alkalmából. Persze a kerek évforduló nem lett volna elegendő ahhoz, hogy felkérjék a *Híd* gyermekirodalommal foglalkozó tematikus számnak illusztrálására. Az évforduló és a gyermekirodalom fókuszba állítása viszont megfelelő alkalom arra, hogy a neoavantgárd képzőművészet jelentős alkotójaként, valamint a vajdasági gyermekirodalom sajátos hangvételű illusztrátoraként köszöntsük fel. E két aktivitás egymás mellé állítása, illetve gyermekirodalmi munkásságának méltatása eddig ritkán történt meg. A kivételek között szerepel egy 1990-ben és egy 2003-ban megjelent írás, valamint a 2005-ös zentai retrospektív tárlat, amelyen a gyermekirodalomhoz kötődő eredeti illusztrációk is nagy számban szerepeltek (NÁRAY 1990; 111). Szintén elmondható, hogy az életrajzra reflektáló szövegekből többnyire kimaradt a gyermekkorra vonatkozó rész, vagy csak minimális adatokkal szerepel, és külön tanulmány sem foglalkozik ezzel az életszakasszal.¹ Pedig ez nemcsak az alkotó formálódásának fontos időszaka, hanem helytörténeti adalékokkal is szolgálhat, Csernik Attila ugyanis két vajdasági településhez kötődik szorosan: szü-

lővárosához, Topolyához, ahol felnőtt és ahova nyugdíjba vonulása után visszatért, valamint Újvidékhez, ahol 1969 és 2002 között élt és dolgozott. Mi most – megkerülve eddig többször ismertetett avantgárd művészetének bemutatását² – a hiányzó részekkel foglalkozunk, méghozzá az interjúformára építkezve, szem előtt tartva, hogy egy gyermekirodalmi szám kontextusában tehetjük közzé a válaszokat.

„Milyen volt a gyermekirodalom illusztrátorának a gyermekkora?” – tettük fel első kérdésünket Csernik Attilának.

„Innen, a nyolcadik évtized végéről úgy tűnik, gyönyörű gyerekkorom volt. Tizedik gyerekként csöpörödtem fel, a testvéreim rengeteget kényeztettek, mindig volt valaki a házban, akivel lehetett játszani vagy veszekedni... Mindig volt, aki szeretett vagy kényeztetett. Nagy volt a szegénység, hiszen háborús években nőttem fel. Emlékszem, öt-hat éves lehettem, amikor egy szelet fehér kenyeret kaptam születésnap ajándék gyanánt. Tudtunk a kis dolgoknak örülni: amikor a születésnapom alkalmából a szüleim a nagyszékbe ültettek és verssel köszöntöttek, az enyém volt az egész világ. Szép nagycsaládban váltam boldog emberré. Édesanyám, Gyantár Ilona csodálatos ember volt, egyszerű, meglelelkű, vallásos háziasszony, édesapám, Csernik József csöndes, szorgalmas ember volt. Sose láttam őket veszekedni, sose haragudtak senkire. Apám kereskedő volt, míg a kommunizmus el nem vett tőlük mindent. A szüleim kilenc éhes gyereket neveltek föl békességben, a szeretet volt a vezérfonaluk.”

Csernik József szabadkai származású kereskedő volt, akinek topolyai vegyeskereskedése a főutcára nyílt, és annak a sarokháznak volt a része, amelyben a családjával élt. Ez az épület, azaz Csernik Attila szülőháza a Fő utca és a Svetozar Miletić utca sarkán áll, és ma hentesüzlet működik benne. Külseje sajnos már elveszítette eredeti jellegét. Amikor a háború után államosították a vegyeskereskedést, illetve elvették a ház felét, a családfő szélütést szenvedett, ami után tíz évig feküdt betegen, így a feleségére hárult minden feladat. Csernik József 1962-ben hunyt el, így még megérhette fiának képzőművészeti színrelépését: Attilának 1958-ban rajza jelent meg az *Ifjúságban*, és 1961-ben állított ki először tárlaton (a vajdasági egyetemisták és főiskolások kiállításán, a topolyai színház előcsarnokában).

Csernik Attila Topolyán született 1941. február 8-án. Ott járt óvodába és általános iskolába. „Nagyon rossz emlékeim vannak ezekből az évekből, háború utáni évek voltak, nehezek” – mondja a művész. „1948-ban írat- tak be az elemibe. Ekkor kezdtem el intenzívebben rajzolni. A tanárim dicséretére emlékszem, az jólesett, és már akkor tudtam, hogy a kép- zőművészet lesz az én választásom. Persze sok görbe út vezetett ebbe az irányba, de mindet végigjártam, és nem bántam meg. A nyolc osztály elvégzése után, 56-ban beiratkoztam a szabadkai közgazdasági közép- iskolába, ami akkor a Kakasiskolában volt. Lóri nővéremmel laktam egy albérletben, és ő mentett meg: lefordított nekem mindent, mert szerbül folyt a tanítás, én pedig egy szót sem beszéltem szerbül. Egy Csöpi neve- zetű lány ráadásul még elveszettebbé tett... Amikor 60-ban befejeztem a közgazdasági iskolát, egy évig tisztviselőként dolgoztam.”

Felmerült az a kérdés is, hogy milyen volt a kapcsolata a különféle mű- vészeti ágakkal. „A legelső élményeim az irodalommal kapcsolatban édesanyámhoz kötődnek. Este, ha bírta szusszal, meséket olvasott fel, de sokszor elaludt közben, én pedig kértem, hogy maradjon ébren, és olvasson tovább... A meséskönyveket a könyvtárból kölcsönöztem, és főleg azokat választottam, amelyeket a könyvtáros néni ajánlott. Az ak- kori könyvtár épülete már le van bontva, a mostani tűzoltólaktanya előtt állt, és egy aranyos szemüveges néni volt a könyvtáros. Aztán megta- láltam egyszer otthon Lyka Károly egyik könyvét, sokat lapozgattam és rongyosra olvastam. A kötet címe kimosódott az emlékeim közül, de az biztos, hogy a magyar képzőművészetről íródott. Nincs meg már ez a könyv, és a testvéreimet sem kérdezhetem róla, hiszen csak egy él kö- zülünk, a legfiatalabb. Nagyon fontos volt nekem még a Kukac-kép, csu- kott szemmel le tudnám rajzolni... Aztán jött Kassák, most is szívesen olvasom, csodálatos ember volt.”

A meséskönyvek, valamint Lyka Károly művészettörténész, kritikus és festő egyik munkája mellett a korai emlékek között fontos támpontként jelenik meg Topolya 1923-ban felfedezett őstehetsége, Nagypáti Ku- kac Péter, aki naiv modorban festve többnyire Topolya és környékének tanyavilágát örökítette meg. Az említett portré, amely Pajzer Rózsát és Tóth Isaszegi Jánost ábrázolja fiukkal, 1926-ban keletkezett, tehát a

megfestett család Nagypáti korai megrendelője és támogatója volt. Az akvarell, amelynek központjában egy szomorkás, matróruhas gyermek áll, hamarosan a Csernik család tulajdonába került. „A képen látható Rozi nénitől kaptam a szelet fehér kenyeret a születésnapomra. A férje akkor már nem élt, de úgy emlékszem, közjegyző volt. Úgy emlékszem, édesanyám mesélte nekem, hogy a fiuk meghalt, és hogy nagyon-nagyon gyászolták...” – mondja Csernik. A 42 × 29 centiméteres, 1926. április 25-én festett kép volt tehát Csernik Attila első képzőművészeti élménye. Azon felül, hogy iránytűként jelezte a konvencionális formáktól, a klasszikus festészettől való elrugaszkodásnak a lehetőségét – amit Csernikben később a montreali élmények erősítettek fel –, abban is szerepet játszott, hogy a képzőművész fontos részévé váljon a Nagypáti-opust a közbeszédbe emelő mozgalomnak. 1973-ban a *Képes Ifjúság* képviselőtében, Topolya község képviselő-testületének támogatásával megalapította a Nagypáti Kukac Péter-díjat, majd 1985-ben feleségével, Juhász Erzsébettel elkészítette a róla szóló monográfiát.³ Kassák Lajos munkásságával, amely szintén meghatározó volt számára, Juhász Erzsébetnek köszönhetően ismerkedett meg a 60-as években. Együtt jártak a feleségénél, Kárpáti Kláránál. Csernik 1972 második felében kiállítást tervezett neki az újvidéki Ifjúsági Tribünre, amit azonban a hatalmas biztosítási ár (bankgarancia) miatt nem lehetett megvalósítani. Kiállításrendezői tevékenysége a 70-es években az újvidéki Ifjúsági Tribünön jelentősnek tekinthető, de feldolgozásra vár, mint ahogyan a *Képes Ifjúság*ban végzett munkája is.⁴ Ez volt az az időszak, amikor felerősödött az alkotótevékenysége, és bekapcsolódott a különféle csoportosulásokba, a neoavantgárd művészeti hálózatába. 1969-től tagja a topolyai, 1970-től pedig a zentai művésztelepnek. 1970-ben csatlakozott a zentai EK csoporthoz, 1973-ban a Szabadkán 1969-ben alapított Bosch+Bosch csoporthoz.

A nagy szeretet, amit útravalóul kapott a szüleitől, érződik a természetén, az emberekhez való közeledésében és a művészethez való viszonyában is. „Jó ember, önzetlen, jó barát vagy, annak ismer mindenki” – szögezte le a riporter a Csernik Attila Forum-díja kapcsán készített interjúban, amire ő a következőt válaszolja: „Én tulajdonképpen olyan vagyok,

hogy minden embert magamban hordok, akivel valamilyen kapcsolatban voltam. Akármilyen. S valamilyen formában mindig megjelennek a munkáimban is. Szeretem az embereket” (FARKAS 2005; 7). A szív, a szeretet szimbóluma fel-felbukkan a művészetében és az otthonában, sőt a testvérei otthonában is. Olyan szerencsések voltunk, hogy Csernik Attila egyik, Topolyán élő testvéréhez is betérhettünk. Amit ott láttunk, azt nem lehet elfelejteni: egy polgári miliőbe ágyazott szeretet-lakásintalláció fogadott minket, amiben – akár egy nagy művészi kompozícióban – minden a helyén volt. A mennyezetről függő szívecskekkel együtt. Azóta foglalkoztat minket a gondolat, hogy valakinek filmet kellene készítenie a topolyai Csernik családról és az ő belső tereikről, a városka ezen tündéri szegleteiről. Ezt nemcsak a Csernikék alakították, hanem például Juhász Erzsébet író, Csernik Attila felesége, és Sáfrány Imre festőművész, Csernik Lóri férje is. A következő nemzedék által is folytatódott a v/fonalvezetés: Attila és Erzsébet lánya, Emese és fiuk, Előd szintén képzőművészek lettek. Csernik Lóritól, akivel Sáfrány Imre festőművészt kutatva hozott minket össze a sors, mi is kaptunk szívecsékét. Lóri varrta és tömte ki őket. Feltettük hát a kérdést, honnan ered ez a szívbüvölet, amely ebben a családban nemcsak a szeretetet jelképezi, hanem a kreativitást is. „Édesanyánk sok szívecsékét csinált, amikor Kanadában éltünk, és ismerősöknek ajándékozta őket. Sőt amikor hazautazott, a repülőben minden utasnak adott egy szívecsékét. Ezt tőle tanultam, és azóta a szív a saját emblémámmá vált. Igen sokat örököltem édesanyámtól. Egyébként nem nagyon varrogatott, csak öregkorában, mikor már volt ideje ilyesmire, nekem hímzett szép falvédőket és asztalterítőt. Na meg a nagy szívemet is tőle örököltem. Persze, hogy láttam Bogdanka⁵ szívét is, amit a városban hordoztak, de akkorra nálunk a családban már volt a szívnek kultusza. Mellesleg Bogdanka aranyos asszony volt, nagy tisztelője vagyok ma is.”

Csernik Attila az újvidéki Tanárképző Főiskola képzőművészeti szakán diplomázott 1964-ben. „A főiskola a mennyország volt Szabadka után” – meséli. „Hat évtized távlatából csak azokra a tanárookra emlékszem, akik fontosak voltak a számomra, mindenekelőtt a szobrász Soldatovićra, a metodikát tanító Karlavarisra, az öreg Tabakovićra, aki emberileg hatott

rám, és művészettörténetet, esti aktot tanított. Soldatović nagybetűs ember volt, szerzett nekem ösztöndíjat, hiszen csak így tanulhattam tovább. Kísérte az utamat, ott akart tartani az egyetemen, vele kellett volna dolgoznom, de akkor már más utakat jártam, pedig még segédtanári állást is felajánlott, csak maradjak Újvidéken... Ha elfogadom, talán másképpen alakult volna a sorsom. Rengeteget jártunk vele kiállításokra Belgrádba, szinte havonta mentünk. Akkor már Ács Jóskával kerültem nagyon jó kapcsolatba, jártam a topolyai művésztelepre, de nekem a zentai telep maradt az igazi, ahova mindig érdemes volt elmenni. A topolyai telep szerintem Dévics Imre idejében volt igazán izgalmas.”

A tanárnéptárs, a betűgyár és az illusztráció

Az újvidéki Tanárképző Főiskola képzőművészeti szakának elvégzése után az 1964/65-ös iskolaévben Csernik a szülővárosában tanított az Április 20-a és a Július 7-e általános iskolákban, majd a gimnáziumban. Tanítványai voltak többek között Nagy László szobrász, Fenyvesi Ottó képzőművész, költő, Baranyi Anna művészettörténész, Soltis Lajos és Kovács Frigyes színészek. Kevésbé ismert tény, hogy ezzel párhuzamosan az óvodában is dolgozott, ami viszont mostani témánk szempontjából érdemel figyelmet. Ez az iskoláskor előtti intézmény a templom mögötti iskolához tartozott. „Véletlenül kerültem oda tanítani az iskolákba és az óvodába. Fiatalkoromban fociztam, az edző pedig tornatanár volt, és tudta, hogy munkát keresek. Ő segített egy párttitkáron keresztül, hogy felvegyenek. Ünnepe volt a gyerekekkel foglalkozni” – vallja. „Az óvodások annyira felszabadultak voltak, hogy rajzolás közben énekeltek. Az iskolában akkor még tanárnéptárs voltam. Teljesen megnyíltak előttem a tanítványaim. Nekem a gyerek most is egy fantasztikus tünemény, olyasvalaki, akitől tanulni lehet mindenfélét. Nagyon élveztem a munkát, de annyira őszinték voltak, hogy ez blokkolta a saját alkotótevékenységemet. Pedig még műtermet is biztosított nekem Dévics Imre a szülőházzal egykor elvett részében. Én, egy taknyos gyerek visszakaptam egy helyiséget az utcai bejáratnál... Nagy élmény volt ez nekem. Nem volt az óriási terem, de lehetett ott dolgozni, függetlenül mindenkitől. Az ott

elkészített munkáimból lett megrendezve az első önálló tárlatom 1964-ben a topolyai színház előcsarnokában. Mégis úgy éreztem, hogy művészi értelemben lebénultam, nem tudtam a gyerekek őszinteségével dolgozni, évek múltak el, mire ismét alkotni tudtam.”

Az alkotói görcsöt végül kétéves montreali tartózkodása oldotta fel. Erről a fordulópontnak számító életszakaszról, illetve a kanadai és New York-i tartózkodásnak az életműbeli jelentőségéről Virág Zoltán interjújában olvashatunk bővebben.⁶ A pop-art a virágkorát érte, és akkor volt a vilákiállítás New Yorkban, ott adódott alkalma végigjárni a művésznegyedeket. Ez az élmény teljes egészében megváltoztatta az addigi világszemléletét: „Fölszabadultak a gátlásaim, és csak azt csináltam, ami nekem tetszett. Közben hazajöttem, a *Képes Ifjúság*ban kezdtem el dolgozni 69-ben, és megpróbáltam a fiatalok vizuális nevelésével foglalkozni... Az én munkásságomat meghatározta, hogy egy betűgyárba vetődtem, amelyben a betű volt a legfontosabb. A kézi szedők meg minden... Ott kerültem végleg a szöveg és a betű hatása alá. Alkalmam volt használni a nyomdát, a technikát, mindent. Nagyon szerettem ott dolgozni” – teszi hozzá. Az 1969-es év több személyes vonatkozás miatt is fontos volt Csernik Attila életében, mivel ekkor kötött házasságot Topolyán Juhász Erzsébettel, akit az előző évben niši katonai szolgálata idején jegyzett el. Ezek után együtt költöztek Újvidékre, ahol Csernik Attila a *Képes Ifjúság*ban kapott állást, Juhász Erzsébet pedig 1970-ben diplomázott az újvidéki Magyar Tanszéken (GEROLD 2001; 139).

Csernik Attila az újvidéki Forum kiadóházban volt munkaviszonyban nyugdíjba vonulásáig: 1969 és 1986 között a *Képes Ifjúság*, 1986 és 1990 között a *Dolgozók*, 1990 és 1993 között a *Magyar Szó*, majd 1993 és 2002 között a *Jó Pajtás* és a *Mézeskalács* grafikai szerkesztője és illusztrátora volt. Ez nemcsak azt jelentette, hogy a „betűgyár”-ban ő maga is „gyártott”, és hogy annál a forrásnál volt jelen harminchárom éven át, ahol az írott szó nyomtatványokban való megjelenésén többen is dolgoztak a képzőművészet területéről (például Kapitány László, Maurits Ferenc, Nemes István, Nemes Farkas Zsuzsa),⁷ hanem azt is, hogy a vajdasági irodalom, a publicisztika és az írók társasága a mindennapi életének a része volt. Csernik itt kezdett el illusztrációkat készíteni, egyrészt azoknak a

lapoknak, amelyeket szerkesztett – ezek többsége fekete-fehér rajz volt; másrészt könyvekhez – ahol lehetősége nyílt a színes belső illusztrációk és fedőlapok készítésére. Megfigyelhető, hogy munkássága egyik fele – a koncepuális – teljes mértékben fekete-fehér, gyerekrajzaiban pedig tombolnak a színek. Ez az izgalmas kettősség jellemzi Csernik Attilát. Első könyvillusztrációi 1970-ben jelentek meg a Forum Könyvkiadónál: fedőlap Lévay Endre *Malomkövek* című könyvéhez, Tóth Ferenc *Halál a síkban* című verseskötetéhez, valamint fedőlap és belső illusztrációk Podolszki József *Hinta* című verseskötetéhez. Többnyire a szerző kérte fel a közreműködésre, ezért gyakran a munkakapcsolaton kívül erősebb kötődés is létezett közöttük. Így készített illusztrációkat, illetve műmelléleteket felesége, Juhász Erzsébet író nő könyveihez, akinek művésze-te – a saját elmondása szerint – jelentős hatást gyakorolt látásmódjára: *Fényben fénybe, sötétben sötétbe*, Forum, 1975 (fedőlap, műmellékeltek); *Homorítás*, Forum, 1980 (fedőlap, illusztrációk); *Senki, sehol, soha*, Forum, 1992 (fedőlap, illusztrációk); *Műkedvelők*, második kiadás, Kijarat Kiadó, Budapest, 1995 (fedőlap). Csernik irodalmi illusztrációi nem szakadnak el más műfajbeli tevékenységének stílusától, de gyakran előfordult, hogy alkotásai műmellékként és nem illusztrációként jelentek meg. Az általa készített illusztrációkban és címlapokon visszontlátjuk a betűket, és a betűkkel ellátott labdát vagy kezét. Alkotásaiban mindvégig különös jelentőséget kap a betű mint különálló motívum, például 1975-ben Majtényi Mihály *Betűtánc* és Juhász Erzsébet *Fényben fénybe, sötétben sötétbe* című könyvében. Ez utóbbi fedőlapjáért az 1975-ös Belgrádi Könyv vásáron harmadik díjjal tüntették ki.

Elmondása szerint gyermekillusztrációkkal akkor kezdett foglalkozni, amikor megszülettek a gyermekei: Emese 1972-ben és Előd 1976-ban. „Közel kellett kerülnöm a gyerekek lelkivilágához, hogy tudjak nekik rajzolni. Addig, amíg nem voltak gyerekeim, nem is tudtam gyerekeknek alkotni. Most is állítom, hogy akinek nincs gyereke, az még ne rajzoljon nekik, a gyerekekkel élni kell. Ahhoz, hogy kommunikációt tudjál kiépíteni velük, egy kicsit a gyerekek áhítatával, őszinteségével kell fogni a ceruzát, ez nagyon nehéz, és ritkán sikerül. Igaz, rajztanári képzésben ré-

szesültem, nagyon jó tanárom volt Karlavaris, és a gyerekek lelkületéről, vizuális percepciójáról is sokat olvastam. Persze volt egy-két támogatóm is, így Farkas Zsuzsa⁸ és Mirnics Zsuzsa⁹. Nagybetűs nevek ezek az én pályafutásom alakulásában” – vallja Csernik Attila. Mirnics Zsuzsával együtt dolgozott a *Képes Ifjúságban*, és később ő hívta meg a *Jó Pajtás* és *Mézeskalács* illusztrátorának és grafikai szerkesztőjének, Farkas Zsuzsa pedig Nemes István Magyarországra távozása után, 1994-ben kérte fel a *Magyar Szó* gyermekmellékletének, a *Napsugárnak* az illusztrálására. „Abban a periódusban, amikor csak illusztrálnom kellett, éreztem igazán, hogy azt csinálom, amit szeretek. Boldog korszak volt az életemben.”

Amikor tehát Csernik a gyerekeknek illusztrált, a saját gyermekeiből indult ki, és az általuk szerzett tapasztalattal szólt a többi gyerekhez a vizualitás nyelvén. Itt idézném Ács József egyik találó megfigyelését, amely Csernik konceptuális munkáira vonatkozik ugyan, de rámutat gyermeki- en őszinte és játékos alkotói habitusára is: „Művészetszemlélete játékos és merész, új médiumokat keres és talál, a jelentéktelen dolgokat fürkészi előítéletek nélkül, ezzel példázva a tényt, hogy naponta kezdhethük előről az életünket. A betűk nyelvét szabadítja fel, bevállása szerint ősi hangokhoz kezdetleges képek tapadnak” (ÁCS 1980; 11). A gyerekekhez szóló illusztrációiból volt önálló kiállítása is Újvidéken, az iparművészeti kiállítóteremben 1988-ban. Csernik Attila 1988-tól készít gyermekkönyvekhez illusztrációkat, például Szűcs Imre *Kölykkerülőben* (1988), Bogdán József *Szedes indája* (1998), Németh István *Ima tündérlakért* (2000) stb. Gyermekkönyv-illusztrációiért és formatervezési munkájáért két díjban részesült: Bogdán József *Szedes indája* (1998) és Juhász Erzsébet *A régi ház* (2004) című, általa tervezett kötete elnyerte az év legszebb gyermekkönyve díjat. Egyedülálló, nyári szövegillusztrációs gyermektábor is zajlott Topolyán, amelynek képzőművészeti részét 2000-tól Csernik Attila vezette.

Csernik Attila korai színes gyerekirodalmi illusztrációinak nagy része zsírkrétával készült. A természetutánzó foltok nagy felületének textúrája visszakaparásos technikával válik dinamikussá. Az adott formát a kisebb-nagyobb pöttyök teszik könnyedebbé és játékosabbá. Szinte elengedhetetlen motívum a szív és az ötszirmú virágok sokasága, ame-

lyeknek néha felületkitöltő, máskor formaépítő és -bontó vagy dekoratív szerep jut. Az antropomorf és zoomorf figurák, florális és építészeti motívumok stilizáltan jelennek meg, kevés részlettel, egyszerű tagképző felépítéssel, ami által a színek könnyen érvényesülnek. Nem tartja fontosnak a tárgyi világ reprezentálását és tériesítését, így pont azzal ajándékozza meg a még csak síkban látó gyereket, amivel éppen szükséges. A minimális motívumból épített kompozíciók jellegzetes eleme időről időre a betű vagy a szövegrész, aminek önreflektáló hatása van, és hidat von a művész két alkotói területe között. Itt sem nyelvi tartalmat közvetít, hanem vizuális értéket. Olyan színes könyvillusztrációival is találkozhatunk, amelyekben a grafikus, rajzos hozzáállás és a betű is kiszorul a festőiség javára, lásd Marija Lovrić *Suncokret* (2003), Juhász Erzsébet *A régi ház* (2004). A lekerekített, öblös, de fluid érzést keltő jellegzetes színtömbök a pop-art stíluselemeivel is rokoníthatók. Kovács Zita így jellemezte Csernik illusztrációit 2003-as bajai kiállítása alkalmával: „A színek közt sok a zöld, barna, a kék és a lila. A nagy foltokat hagyó kréta mellett a művész gyakran veszi kezébe a formák határait kirajzoló, tusba mártott tollat. Képei nem akarnak az eredeti gyerekrajzokhoz hasonlítani, mégis gyermekien kedvesek, néhol még bájosan esetlenek is” (KOVÁCS 2003; 4). Itt kell megjegyezni, hogy Csernik Attila illusztrált gyermekkönyvei egy részénél csupán a fedőlap színes, a belső illusztrációk fekete-fehérek, de ilyenkor is a rajzok egy része kombinált technikával készült. A számítógép használata esztétikai változást hozott. Ilyen példa *Az ördög és a molnárlegény* című, magyar népmeséket tartalmazó háziolvasmány-kötetnek a fedőlapja és a belső illusztrációi (Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Belgrád, 2003).

A most közreadott illusztrációk 2018-ban készültek Marija Lovrić meséjének illusztrációiként, vegyes technikával – zsírkéta és papírkollázs felhasználásával. A betűk elhagyására az író kérésére került sor. „Még lehet, hogy ezek az utolsó illusztrációim, mivel a látásom igen megromlott” – mondja az alkotójuk.

Csernik Attila gyermekillusztrációi egyrészt abba a vajdasági illusztrációs korpuszba tartoznak, amely a Forum Könyvkiadóban született meg több évtized folyamán. Másrészt viszont egy tágabb művészeti és iparművé-

szeti kontextusnak a részei is, amelynek az elején ott találjuk a szabadkai Geréb Klára Hans Christian Andersen *Az útitárs* című meséjéhez 1922-ben készített meseillusztrációit, valamint Benedek Elek *Mesemondó esték* című kötetéhez rajzolt illusztrációit (Lampel R. Wodianer F. és Fiai R. T. Könyvkiadóvállalata Budapest, 1925),¹⁰ majd a második világháború utáni vajdasági grafikusnemzedék munkáit. Ez utóbbiak, s így Csernik Attila ide köthető tevékenysége is összefüggésben áll a mennyiségileg és minőségileg is csak 1969 után kiteljesedő vajdasági magyar gyerekirodalom felfutásával (HERÉDI 2019). Természetesen mindezt egy egyetemes illusztrációs áttekintésben is el lehetne és kell majd helyezni, azonban – ahogyan azt Révész Emese művészettörténész jelképesen megfogalmazta – „a gyermekkönyv-illusztráció erdejébe merészkedő művészet-történészt a tündöklő rengeteg bűvkörébe vonja, odabenn járható ösvényekre alig lel, a szabadulás útja pedig csak a titkos beavatás révén nyílik meg. A kutató elveszettsége érthető: olyan terepre tévedt, amelyre művészettörténész alig merészkedett. A hazai történeti háttérkutatások, az azokhoz nélkülözhetetlen adatbázisok éppúgy hiányoznak, mint az elemzésekhez nélkülözhetetlen korszerű fogalomkészlet” (RÉVÉSZ 2014). Bízunk benne, hogy mostani írásunk egy hosszabb feltérképezés és kutatás részét képezheti, de nem csak a gyermekillusztráció területén, hanem egy Csernik Attila életét és művészetét összegzően bemutató, leendő monográfia esetében is.

IRODALOM

ÁCS József (1980): Gyerekek, színek, játékok – Nagypáti díjasok: a pacseri gyermekművésztelep, Torok Sándor és Csernik Attila. *Magyar Szó*, október 19., 11.

FARKAS Zsuzsa (2005): A betű bővületében. Beszélgetés Csernik Attila Forum-díjas képzőművészünkkel. *Hét Nap*, augusztus 24., 7.

GEROLD László (2001): *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)*. Forum, Újvidék

HERÉDI Károly (2019): A vajdasági magyar gyerekirodalom kezdetei (1925–1969). *Híd*, 7, 102–116. <https://hidkor.com/publication/379-a-vajdasagi-magyar-gyerekirodalom-kezdetei-19251969>

KOVÁCS Zita (2003): Csernik Attila illusztrációihoz. *Magyar Szó*, május 3., 4. <http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/73/kovacs.html>

NÁRAY Éva (1990): Csernik Attila illusztrációihoz. *Híd*, 1, 111. https://www.vamadia.rs/sites/default/files/periodika_szam/digitalizalt/hid_1990_01_.pdf#page=112;

NINKOV K. Olga (2005): *Betűtánc. Csernik Attila művészetéről első retrospektív jellegű kiállítása alkalmából*. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta

RÉVÉSZ Emese (2014): Piroska Kiberádiában. A kortárs gyermekkönyv-illusztráció új útjai. *Műút*, január 13. <http://www.revart.eoldal.hu/cikkek/gyermekkonyv-illusztracio/kortars-gyermekkonyv-illusztracio.html>

JEGYZETEK

¹ Ezzel ellentétben a vajdasági magyar írók gyermekkorával foglalkozó interjúkötetben Csernik feleségének, Juhász Erzsébet írónőnek olvashatunk a gyermekkoráról. Lásd: Fehér Magda (szerk.): *Írók gyermekkorokról*. Forum, 1993.

² 2009-ben a Vajdasági Kortárs Művészeti Múzeum és a belgrádi Vujičić-kollekció közös kiadványaként jelent meg a Miško Šuvaković művészeteoretikus által készített *Atila Černik* című kiadvány. Itt, valamint a már említett zentai 2005-ös tárlat katalógusában és Balázs-Arth Valéria *Délvidéki magyar képzőművészeti lexikonjában* (Timp Kiadó, 2007, 177–178. oldal) található Csernik munkásságára vonatkozó bibliográfiát.

³ A Nagypáti Kucak Péter-monográfia a Forum Könyvkiadó Intézet képzőművészeti kismonográfia-sorozatában jelent meg. Nagypáti felfedezésének folyamatáról lásd: Ninkov K. Olga: *Nagypáti Kucak Péter felfedezése* = Náray Éva (szerk.): *Nagypáti Kucak Péter*. Lavik 92–Timp Kiadó, Topolya, 2008, 10–25.

⁴ Csernik Attila itt szervezte és rendezte például minden második évben a *Képes Ifjúság* tárlatait, a budapesti avantgárd és Ifjú Gábor tárlatát stb.

⁵ Bogdanka Poznanović (1930–2013) festőművész a belgrádi Képzőművészeti Akadémián végzett 1956-ban. Egyike volt az újvidéki Ifjúsági Tribün kiállítóinak, valamint a *Polja* folyóirat alapítóinak és szerkesztőinek. Az újvidéki Képzőművészeti Akadémia tanáraként dolgozott. Intermediális kísérleteket folytatott, és Jugoszláviában elsőként alkalmazta a videoművészetet az oktatási folyamatban. Újvidék belvárosában 1970-ben valósította meg a hatalmas piros szívet hordozó akcióját, amelynek fotódokumentációját lásd: <https://www.avantgarde-museum.com/en/museum/collection/authorsbogdanka-poznanovic-pe4567/#overlay>

⁶ *Minél egyszerűbben, minél őszintébben*. Csernik Attilával a zEtna XIII. (Triszkaidekafób) Irodalmi Fesztiválján Virág Zoltán beszélget. http://www.zetna.org/zek/folyoiratok/142/beszelgetesek_csernik_teljes.htm

⁷ Illusztrációs, könyvtervezői munkásságukról lásd: Ninkov Kovacsev Olga: A vajdasági magyar könyvillusztráció (1918–2000) = „Az elsüllyedt jelek” I. A 20. századi magyar könyvillusztráció Magyarországon kívül 1918-tól napjainkig. Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társasága, Budapest 2003, 5–56.

⁸ Farkas Zsuzsa (1943) publicista, szerkesztő. 1968 és 1992 között a *Magyar Szó* lektora és újságírója volt, 1993-tól a szabadkai szerkesztőség munkatársa, 1970 és 2000 között a lap hetente megjelenő, *Napsugár* című gyermekrovatának szerkesztője.

⁹ Mirnics Zsuzsa (1940) prózaíró, szerkesztő. 1963 és 1965 között a *Magyar Szó*, 1964 és 1970 között az *Ifjúság/Képes Ifjúság*, 1970 és 1987 között a *Dolgozók* újságírója, 1987 és 1997 között a *Jó Pajtás* és a *Mézeskalács* főszerkesztője.

¹⁰ Geréb Klára meseillusztrációiról a Szabadkán 2014-ben megrendezett Mese és kontextusai elnevezésű nemzetközi konferencián beszéltünk az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karán. A tanulmánykötetet lásd: https://www.magister.uns.ac.rs/files/kiadvanyok/konf_mesekontextus/MTTKKonferencia2014.pdf